

การออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์ปลาตะเพียนโบราณจากภูมิปัญญา
สู่การพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน*

DESIGN AND DEVELOPMENT OF PALM LEAF PLA TA PIAN PRODUCTS FROM WISDOM TO SUSTAINABLE COMMUNITY DEVELOPMENT

ใจสวรรค์ บุณสสรรค์

Jaisawan Buranasun

หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาลังคม

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Master of Arts (Social Development) Mahachulalongkornrajavidyalaya university

Email: narongchailopburi@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยการออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์ปลาตะเพียนใบลานจากภูมิปัญญาสู่การพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบริบทพื้นที่ ผลิตภัณฑ์เชิงสร้างสรรค์จากภูมิปัญญาในการใช้ทรัพยากรในพื้นที่ชุมชนกระบวนการพัฒนาผลิตภัณฑ์ปลาตะเพียนใบลาน และแนวทางการออกแบบผลิตภัณฑ์ปลาตะเพียนใบลาน กลุ่มปลาตะเพียนใบลาน ตำบลภูเขาทอง อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ จำนวน 20 คน ได้แก่ ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้นำศาสนา ผู้นำชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน วิทยากร ผู้ฝึกสอน และสมาชิก กลุ่มปลาตะเพียนใบลานของตำบลภูเขาทอง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก และแบบสนทนากลุ่มเฉพาะ วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงพรรณนา

ผลการวิจัย พบว่า

1. บริบทพื้นที่ ผลิตภัณฑ์เชิงสร้างสรรค์จากภูมิปัญญาในการใช้ทรัพยากรในพื้นที่ชุมชน ตำบลภูเขาทอง กลุ่มปลาตะเพียนโบราณ ประกอบด้วย ความเป็นมา พัฒนาการ ประสบการณ์ คุณค่า สภาพ ปัญหา และเทคโนโลยีสมัยใหม่
2. กระบวนการพัฒนาผลิตภัณฑ์ปลาตะเพียนโบราณตำบลภูเขาทอง อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ประกอบด้วย แนวคิดการพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่ๆ กระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการผลิต ขั้นตอนหรือกระบวนการทำ เทคโนโลยี วัสดุ หรือรูปแบบแบบใหม่ กระบวนการพัฒนาแนวคิดผลิตภัณฑ์ การพัฒนาผลิตภัณฑ์ต้นแบบ การทดสอบผลิตภัณฑ์ และการทดสอบตลาด ในด้านการวางผลิตภัณฑ์ออกสู่ตลาด การกำหนดแผนการผลิต การกำหนดราคาขาย จุดคุ้มทุน การประเมินสถานการณ์ในด้าน การตลาด ลูกค้า และเทคโนโลยีที่ใช้เบื้องต้น

* Received January 28, 2023; Revised March 20, 2023; Accepted March 29, 2023

3. แนวทางการออกแบบผลิตภัณฑ์ปลาทะเียนใบลานของตำบลภูเขาทอง อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ประกอบด้วย การดำรงอยู่ของผลิตภัณฑ์ การดำรงและรักษาไว้ซึ่งคุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่นดั้งเดิม การแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์แบบอื่น โดยประยุกต์ใช้เทคนิคสมัยใหม่ประสานกับแนวคิดภูมิปัญญาท้องถิ่น รูปแบบของผลิตภัณฑ์ปลาทะเียนใบลานในอนาคต ปัญหาและอุปสรรคที่สำคัญของการพัฒนาผลิตภัณฑ์ปลาทะเียนใบลาน

คำสำคัญ: ภูมิปัญญาท้องถิ่น; ผลิตภัณฑ์; ความยั่งยืน; ปลาทะเียนใบลาน

ABSTRACT

The objectives of research entitled “Design and development of the Palm Leaf Pla Ta Pian Products from Wisdom to Sustainable Community Development” were: i) to study the area contexts and creative products from the wisdom by using resources in community areas; ii) to study product development process of the Palm Leaf Pla Ta Pian; and iii) to present product design guidelines for the Palm Leaf Pla Ta Pian group, Phu Khao Thong Subdistrict, Phra Nakhon Si Ayutthaya District Phra Nakhon Si Ayutthaya Province. The informants used in this study consisted of 20 people, namely local administrative organization administrators, religious leaders, community leaders, village scholars, experts, trainers, and members of the Palm Leaf Pla Ta Pian group of Phu Khao Thong Sub-district. The research tool was an in-depth interview form and Group discussion was carried out in this study. The collected data were analyzed by content analysis technique.

The results of the research found that:

1. Area context and creative products from wisdom in resource utilization in community areas, Phu Khao Thong Sub-district, the Palm Leaf Pla Ta Pian group consisting of background, development, experiences, values, problems, and modern technology.
2. The process of developing the Palm Leaf Pla Ta Pian products in Phu Khao Thong Subdistrict, Phra Nakhon Si Ayutthaya District, Phra Nakhon Si Ayutthaya Province, consisted of new product development ideas, the process of transferring knowledge in production process or process of making a new technology, materials, or form product concept development process, prototype product development, product testing and market testing. In terms of putting products into the market, it comprised production planning, determining the selling price, break-even point, evaluating the situation in terms of marketing, and customers and technology used in the beginning.

3. Guidelines for product design of the Palm Leaf Pla Ta Pian products in Phu Khao Thong Subdistrict, Phra Nakhon Si Ayutthaya District Phra Nakhon Si Ayutthaya Province consisted of the existence of the product, preserving and maintaining the value of traditional local wisdom, processing into other products by applying modern techniques in conjunction with the concept of local wisdom, future model of the Palm Leaf Pla Ta Pian products, major problems and obstacles in the development of the Palm Leaf Pla Ta Pian products.

Keywords; Local wisdom; Product; Sustainability; Bailan crap

บทนำ

ความเปลี่ยนแปลงของประเทศไทยในการก้าวเข้าสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนนั้นมีเป้าหมายของการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจเป็น “ตลาดและฐานการผลิตเดียว” โดยที่มีการเคลื่อนย้ายสินค้า การบริการ การลงทุน และแรงงานฝีมือในอาเซียนอย่างเสรี รวมถึงการเคลื่อนย้ายเงินทุนที่เสรีมากขึ้นภายในปี 2558 เป็นความท้าทายที่ผลักดันให้ผู้ประกอบการไทยไม่ว่าจะเป็นผู้ประกอบการที่ทำธุรกิจส่งออก นำเข้า หรือผู้ที่ทำธุรกิจภายในประเทศทั้งขนาดใหญ่ ขนาดกลาง และขนาดย่อม และรวมไปถึงผู้ประกอบการระดับชุมชนด้วย ดังนั้นจะต้องเรียนรู้ และปรับตัวเพื่อรองรับความเปลี่ยนแปลงอันเกิดจากการเปิดเสรีภายใต้ประชาคมเศรษฐกิจ อาเซียน (AEC) ที่จะมีผลกระทบต่อการดำเนินธุรกิจ ทั้งนี้เพื่อลดความเสี่ยงที่อาจจะเป็นภัยคุกคามต่อธุรกิจ หรือแสวงหาโอกาสทางธุรกิจที่ท้าทายความสำเร็จ โดยองค์การธุรกิจทุกประเภทต้องสามารถปรับตัวให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์ สามารถตอบสนองต่อการดำเนินชีวิตและการทำงานของผู้คนในยุคปัจจุบันได้อย่างรวดเร็วและถูกต้อง

การแข่งขันระดับโลก (Global Competition) การเติบโตที่รวดเร็ว และพัฒนาการที่ต่อเนื่องของระบบเศรษฐกิจในแต่ละประเทศ ทำให้ธุรกิจที่อยู่รอดในอนาคตจะต้อง พัฒนาความเข้มแข็งและความสามารถในการปรับตัวให้รวดเร็ว และถูกต้อง โดยผู้บริหารองค์กรต้องทำการปรับรูปแบบโครงสร้างองค์การให้เหมาะสม โดยการใช้ทรัพยากรร่วมกัน (Shared Resources) เพื่อลดความฟุ่มเฟือยในการใช้ทรัพยากรทางธุรกิจ และยังสามารถดำเนินงานอย่างมีประสิทธิภาพ โดยไม่ละเลยต่อคุณภาพในสภาวะการณ์ปัจจุบันผู้ประกอบการภายในประเทศมีอยู่หลายระดับ ทั้งที่เป็นผู้ประกอบการขนาดใหญ่ขนาดกลาง และขนาดย่อม รวมถึงผู้ผลิตในชุมชน ผู้ประกอบการบางรายสามารถผลิตสินค้าเพื่อส่งออกได้ แต่ยังมีผู้ประกอบการจำนวนมากที่เป็นผู้ประกอบการขนาดย่อม และผู้ผลิตในชุมชนที่ต้องการการพัฒนา และการส่งเสริมเพื่อยกระดับผลิตภัณฑ์ให้เป็นที่ยอมรับ เพื่อเสริมสร้างให้ชุมชน ภูมิปัญญา และทรัพยากรในท้องถิ่นมาผลิตเป็นผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพ

ในปัจจุบันผู้บริโภคในประเทศต่างๆ กำลังอยู่ในกระแสบริโภคนิยมสินค้าที่เป็นธรรมชาติ สินค้าที่อิงกับวัฒนธรรม สินค้าที่ส่งเสริมสุขภาพ การมีส่วนอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม หรือสินค้าที่ช่วยสนับสนุน ชุมชน รวมถึงกระแสความนิยมในความเป็นเอเชีย ดังนั้น สินค้า OTOP มีโอกาสส่งสินค้าไปขายในตลาดอาเซียน

ได้มากขึ้น จากข้อมูลกรมการพัฒนาชุมชน โดยสินค้าในโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ หรือ โอท็อป (OTOP) รายงานว่า รัฐบาลได้ตั้งเป้าหมายให้มีมูลค่าการค้าสินค้าโอท็อปเพิ่มขึ้นเป็น 3 แสนล้านบาทภายใน ปีงบประมาณ 2563 เพิ่มขึ้นจากปี 2562 ที่ยอดขายอยู่ที่ 2.7 แสนล้านบาท ถือเป็นการเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง นับตั้งแต่ปี 2546 ซึ่งสินค้าโอท็อปมีมูลค่าการค้าจำหน่ายอยู่ที่ประมาณ 5 หมื่นล้านบาท

ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นความรู้ ความสามารถ และทักษะดั้งเดิมของประชาชนในท้องถิ่นที่ได้รับการ สืบทอดต่อกันมาจากรุ่นสู่รุ่น ภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงเป็นองค์ความรู้ของปราชญ์ชาวบ้านที่ได้รับการ ถ่ายทอดต่อกันมา และทำให้คนในชุมชนมีความผูกพันกันเหมือนเครือญาติอย่างเหนียวแน่น ภูมิปัญญาท้องถิ่น จึงเป็นสิ่งสำคัญที่มีคุณค่าควรได้รับการจัดการเพื่อการอนุรักษ์ และถ่ายทอดต่อชุมชนรุ่นหลัง ประเทศไทยเป็น ประเทศที่มีวัฒนธรรมอันดีงาม และมีภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีคุณค่ามากมายในหลากหลายด้าน

การพัฒนาผลิตภัณฑ์ ถือว่าเป็นสิ่งที่มีความสำคัญโดยการที่มีผลิตภัณฑ์ที่ดี และมีคุณภาพสามารถ ช่วยส่งเสริมภาพลักษณ์ของผลิตภัณฑ์รวมไปจนถึงท้องถิ่นด้วย ในเรื่องของผลิตภัณฑ์สินค้าชุมชน ซึ่งปัญหา หนึ่งที่พบได้ในเกือบทุกชุมชน พบว่ายังมีปัญหาทางด้านของรูปแบบผลิตภัณฑ์ที่ยังไม่เป็นที่ต้องการของ ผู้บริโภค การออกแบบผลิตภัณฑ์จึงเป็นส่วนที่สำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาคุณภาพของผลิตภัณฑ์ชุมชน การสร้างผลิตภัณฑ์ชุมชนควรมีการออกแบบให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาดหรือกำลังเป็นที่นิยมอยู่ใน ขณะนั้น โดยใช้วัตถุดิบจากท้องถิ่นอย่างคุ้มค่า ความงาม เอกลักษณ์ที่ก่อให้เกิดคุณค่าทางความรู้สึก และคุณค่าทางจิตใจแก่ผู้บริโภคได้ ผลิตภัณฑ์นั้นจะเป็นตัวสร้างแรงกระตุ้นให้กับผู้ซื้อสินค้าได้เป็นอย่างดี ผู้บริโภคจะเลือกสินค้าที่มีความแตกต่างที่ไม่เหมือนใคร ผู้บริโภคจะมี ความคิดการรับรู้ความเข้าใจ และเข้าถึง ผลิตภัณฑ์กันคนละแบบ แต่ถ้ามองในรายบุคคลก็ยังคงมี มุมมองที่แต่ละคนก็ไม่เหมือนกัน ผู้บริโภคส่วนมาก จะมองหาผลิตภัณฑ์ที่มีเอกลักษณ์ ที่ตรงตัวกับผู้ซื้อ และองค์ประกอบบนผลิตภัณฑ์ล้วนมีอิทธิพลกับการเลือก ซื้อสินค้าของผู้บริโภค และเป็นตัวเลือกอันดับต้นของผู้บริโภคเป็นรูปแบบผลิตภัณฑ์สามารถดึงดูดให้ผู้บริโภค ตัดสินใจเลือกซื้อได้อย่างง่ายดาย

อย่างไรก็ตาม ผลิตภัณฑ์หลายอย่างในปัจจุบันยังคงประสบปัญหาในแบบของผลิตภัณฑ์เนื่องจาก ขาดประสบการณ์ในการออกแบบผลิตภัณฑ์ และความคิดสร้างสรรค์มาพัฒนา ด้านการส่งเสริมการตลาด ซึ่งผู้ประกอบการในชุมชนต่างๆ ควรให้ความสำคัญ เพราะการส่งเสริม การตลาดในรูปแบบของผลิตภัณฑ์เพื่อ สร้างเอกลักษณ์ให้กับตัวผลิตภัณฑ์เป็นที่สนใจ เป็นหนึ่งใน ปัจจัยสำคัญในการทำธุรกิจ เพื่อบรรลุจุดมุ่งหมาย ขององค์กรอย่างแท้จริงซึ่งสร้างความน่าสนใจในตัวสินค้า และสามารถสร้างผลสำเร็จได้ในอนาคตเพื่อก้าวไป สู่ตลาด โดยผลิตภัณฑ์นับเป็นส่วนสำคัญในการสร้างความแตกต่างของสินค้าด้วยรูปแบบผลิตภัณฑ์ที่ หลากหลาย เป็นกลยุทธ์ตลาดอย่างหนึ่งที่จะช่วยสร้างมูลค่าเพิ่ม และจูงใจให้ผู้บริโภคซื้อสินค้าได้จาก การศึกษาจะพบว่าขณะนี้ผลิตภัณฑ์มีมากมายซึ่งเป็นผลมาจากการพัฒนาเทคโนโลยีที่ช่วยสร้างมูลค่าเพิ่ม และความปลอดภัยในตัวผลิตภัณฑ์ ดังนั้น ปัจจัยสำคัญในการเข้าถึงกลุ่มเป้าหมาย คือการเรียนรู้ การเรียนรู้ศึกษาเทคนิคการสร้างหรือออกแบบผลิตภัณฑ์นับเป็นวิธีการหนึ่งที่ผู้ผลิตสามารถใช้เป็นเครื่องมือ ผลิตสินค้าของตนให้มีจุดขายแตกต่างจากสินค้าอื่น และเพิ่มมูลค่าให้สินค้า จัดเป็นกลยุทธ์ทางการตลาดที่ช่วย

ขยายหรือรักษาสวนแบ่งตลาดได้อีกทางหนึ่ง ถึงแม้ว่ารัฐบาลมีหน่วยงานและนโยบายในการให้ความช่วยเหลือธุรกิจ SMEs แต่ธุรกิจ SMEs บางส่วนยังประสบปัญหาอยู่มาก

ตำบลภูเขาทอง อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ประชาชนส่วนใหญ่พูดภาษากลาง นับถือศาสนาอิสลามและศาสนาพุทธ ประกอบไปด้วย 4 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านวัดช่องลม บ้านภูเขาทอง บ้านหัวพรวน และบ้านหาดทราย อยู่ห่างจากเกาะเมือง มาทางทิศตะวันตก ตามถนนสายอยุธยา-อ่างทอง (ทางหลวงหมายเลข 309) ระยะทางประมาณ 3 กิโลเมตร ประกอบกับคนในชุมชนตำบลภูเขาทองส่วนหนึ่งได้รวมกลุ่มกันผลิตปลาตะเพียนสานเป็นอาชีพเสริมจนเกิดวิสาหกิจชุมชนปลาตะเพียนใบลาน โดยเป็นกิจกรรมของชุมชนในการพัฒนา และสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชน และเนื่องจากในปัจจุบันทั้งธุรกิจและผู้บริโภคต่างตื่นตัวต่อความสำคัญของคุณภาพของผลิตภัณฑ์ และการให้บริการ ผู้ประกอบการจึงต้องทำความเข้าใจว่าผลิตภัณฑ์มิใช่เพียงวัตถุที่มีตัวตนจับต้องได้เท่านั้น สิ่งที่เสนอขายสู่ตลาดเพื่อความสนใจ การจัดหา การใช้หรือการบริโภคที่สามารถทำให้ลูกค้าเกิดความพึงพอใจ ประกอบด้วยสิ่งที่สัมผัสได้และสัมผัสไม่ได้ เช่น บรรจุภัณฑ์ สี ราคา คุณภาพ ตราสินค้า บริการ และชื่อเสียงของผู้ขาย จึงมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการผลิต และจำหน่ายผลิตภัณฑ์ ผลิตภัณฑ์ต้องมีรรถประโยชน์ (Utility) มีคุณค่า (Value) ในสายตาของลูกค้าการกำหนดกลยุทธ์ด้านผลิตภัณฑ์ต้องพยายามคำนึงถึงความแตกต่างของผลิตภัณฑ์ (Product Differentiation) หรือความแตกต่างทางการแข่งขัน องค์ประกอบหรือคุณสมบัติของผลิตภัณฑ์ จึงจะก่อให้เกิดการยอมรับ และสร้างมูลค่าอย่างยั่งยืน

จากการที่กล่าวมาข้างต้นนี้ ผู้วิจัยจึงมุ่งศึกษาวิจัย การออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์ปลาตะเพียนใบลานจากภูมิปัญญาสู่การพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน ตำบลภูเขาทอง อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เนื่องจากเป็นชุมชนที่มีความแตกต่างจากชุมชนแวดล้อมทั้งเอกลักษณ์ทางศาสนา และวัฒนธรรม มีทุน และทรัพยากรทั้งที่จับต้องได้ และจับต้องไม่ได้ ที่สามารถนำไปสร้างมูลค่าเพิ่มในรูปแบบผลิตภัณฑ์ชุมชนที่สามารถต่อยอดไปถึงการสร้างรายได้รูปแบบอื่นภายในชุมชน นอกเหนือจากประโยชน์ที่ได้จากการเพิ่มมูลค่าของผลิตภัณฑ์แล้ว ยังถือเป็นการยกระดับมาตรฐานของผลิตภัณฑ์โดยมุ่งหวังให้ชาวบ้านในชุมชน ช่วยกันสร้างให้เกิดมาตรฐานสำหรับผลิตภัณฑ์ในชุมชนของตนเองให้เป็นที่ยอมรับของนักท่องเที่ยว เพื่อก่อให้เกิดการสร้างกระแสนิยมการใช้สินค้าไทย ถือว่าเป็นการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ควบคู่กับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม นำรายได้ให้กับคนในชุมชน เป็นการช่วยบรรเทาปัญหาความยากจน ก่อให้เกิดความเข้มแข็ง และส่งเสริมการพัฒนาชนบทในระดับรากหญ้าอย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาบริบทพื้นที่ ผลิตภัณฑ์เชิงสร้างสรรค์จากภูมิปัญญาในการใช้ทรัพยากรในพื้นที่ชุมชนกลุ่มปลาตะเพียนใบลาน ตำบลภูเขาทอง อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
2. เพื่อศึกษากระบวนการพัฒนาผลิตภัณฑ์ปลาตะเพียนใบลานของตำบลภูเขาทอง อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

3. เพื่อนำเสนอรูปแบบการออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์ปลาตะเพียนใบลานของตำบลภูเขาทอง อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา บนฐานภูมิปัญญาสู่การพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน

รูปแบบการศึกษาวิจัย

1. การศึกษาในเชิงเอกสาร

ทำการศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้อง หนังสือ บทความ รายงานการวิจัย เอกสารแสดงความสัมพันธ์ที่แสดงให้เห็นถึงแนวคิด หลักการ รูปแบบ ความสัมพันธ์ และองค์ประกอบเกี่ยวกับการออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์ปลาตะเพียนใบลานจากภูมิปัญญาสู่การพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน

1) ศึกษา ค้นคว้า และรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้อง ทั้งหนังสือ บทความ รายงานการวิจัย และเอกสารอื่นๆ ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับกระบวนการพัฒนาผลิตภัณฑ์ปลาตะเพียนใบลานของตำบลภูเขาทอง อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นกรอบในการศึกษา

2) การศึกษาวิเคราะห์เกี่ยวกับการออกแบบพัฒนาผลิตภัณฑ์ ตราสินค้า และบรรจุภัณฑ์ ผลิตภัณฑ์ปลาตะเพียนใบลานของตำบลภูเขาทอง อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ที่แสดงถึงคุณค่า และอัตลักษณ์ของชุมชน อันจะนำมาซึ่งการเพิ่มมูลค่า และศักยภาพในการจำหน่ายสร้างเอกลักษณ์เพื่อการจดจำผลิตภัณฑ์ ประกอบด้วย การสร้างภาพร่างเพื่อสื่อสรุปแนวคิด และความต้องการตามข้อกำหนดกฎเกณฑ์ที่ตั้งไว้ (Design Briefs Rendering) การสร้างภาพแบบร่างสื่อสารความเข้าใจ (Comprehensive Sketch Design) การออกแบบรายละเอียด (Detail Design) การเขียนแบบใช้งาน (Working Drawing) และการกำหนดส่วนประกอบและวัสดุ (Part List and Materials Selection)

3) การสังเคราะห์แนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์ปลาตะเพียนใบลานจากภูมิปัญญาสู่การพัฒนาชุมชนเข้มแข็งอย่างยั่งยืน สำหรับเป็นแนวทางส่งเสริมเพื่อให้ชุมชนนำไปใช้ประโยชน์ในอนาคต ประกอบด้วย การเพิ่มมูลค่าเพิ่มให้กับผลิตภัณฑ์ชุมชน กระบวนการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน และการจัดการชุมชนเพื่อรองรับการพัฒนาผลิตภัณฑ์ สำหรับเป็นแนวทางส่งเสริมเพื่อให้ชุมชนนำไปใช้ประโยชน์ในอนาคต

4) สรุปผลการศึกษาที่แสดงให้เห็นถึงแนวคิด หลักการ รูปแบบ ความสัมพันธ์ และองค์ประกอบ เกี่ยวกับการพัฒนาผลิตภัณฑ์ปลาตะเพียนใบลานจากภูมิปัญญาสู่การพัฒนาชุมชนเข้มแข็งอย่างยั่งยืน

2. การศึกษาในภาคสนาม

เพื่อทราบถึงแนวคิด หลักการ รูปแบบ ความสัมพันธ์ และองค์ประกอบ เกี่ยวกับการออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์ปลาตะเพียนใบลานจากภูมิปัญญาสู่การพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน ทั้งในระดับนโยบาย ปัจเจบุคคล ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้นำศาสนา ผู้นำชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน วิทยากร ผู้ฝึกสอน และสมาชิกกลุ่มปลาตะเพียนใบลานของตำบลภูเขาทอง อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ตามที่กำหนดไว้ โดยมีขั้นตอนการศึกษา ดังนี้

1) ทำการศึกษา และกำหนดประชากรกลุ่มเป้าหมายที่จะศึกษาโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกเกี่ยวกับการพัฒนาต้นแบบผลิตภัณฑ์ปลาตะเพียนโบราณของตำบลภูเขาทอง อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ที่แสดงถึงคุณค่า และอัตลักษณ์ของชุมชน ตามความสำคัญของเรื่อง ได้แก่ การสร้างภาพร่างเพื่อสื่อสรุปแนวคิดและความต้องการตามข้อกำหนดกฎเกณฑ์ที่ตั้งไว้ การสร้างภาพแบบร่างสื่อสารความเข้าใจ การออกแบบรายละเอียด การเขียนแบบใช้งาน และการกำหนดส่วนประกอบและวัสดุ ตามที่กำหนดไว้

2) ศึกษาข้อมูลในเชิงคุณภาพโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก และการสนทนากลุ่มเฉพาะ กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (key informant) ได้แก่ ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้นำศาสนา ผู้นำชุมชน ประชาชน ชาวบ้าน วิทยากร ผู้ฝึกสอน และสมาชิก กลุ่มปลาตะเพียนโบราณของตำบลภูเขาทอง อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

3) ดำเนินการศึกษาวิเคราะห์ สังเคราะห์ เกี่ยวกับการออกแบบพัฒนาผลิตภัณฑ์ ตราสินค้า และบรรจุภัณฑ์ผลิตภัณฑ์ปลาตะเพียนโบราณของตำบลภูเขาทอง อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ที่แสดงถึงคุณค่า และอัตลักษณ์ของชุมชน อันจะนำมาซึ่งการเพิ่มมูลค่า และศักยภาพในการจำหน่ายสร้างเอกลักษณ์เพื่อการจดจำผลิตภัณฑ์ในลักษณะของการวิเคราะห์เชิงลึกโดยเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้องในการดำเนินการศึกษาวิจัย

4) สรุปและนำเสนอผลการศึกษาที่ได้ทั้งจากการศึกษาในเชิงเอกสารและภาคสนาม โดยนำมาวิเคราะห์ตามประเด็นที่สำคัญ คือ แนวคิด หลักการ รูปแบบ ความสัมพันธ์ และองค์ประกอบของการพัฒนาผลิตภัณฑ์ปลาตะเพียนโบราณของตำบลภูเขาทอง อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เน้นการออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์ผลการศึกษาวิจัยมาเผยแพร่ให้ภาครัฐ ผู้ประกอบการ กลุ่มวิสาหกิจชุมชน ประชาชน และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องได้รับทราบ

5) สังเคราะห์แนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์ปลาตะเพียนโบราณจากภูมิปัญญาสู่การพัฒนาชุมชนเข้มแข็งอย่างยั่งยืน สำหรับเป็นแนวทางส่งเสริมเพื่อให้ชุมชนนำไปใช้ประโยชน์ในอนาคต โดยมุ่งเน้นเพื่อให้สามารถใช้เป็นต้นแบบการพัฒนาผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญาเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพทางการจัดการชุมชนอย่างยั่งยืน ในระดับต่างๆ ได้

6) สรุปผลการศึกษาวิจัย และข้อเสนอแนะทั้งในระดับนโยบาย องค์กร ชุมชน และในระดับปัจเจกบุคคล

3. พื้นที่การวิจัย

วิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบริบทพื้นที่ผลิตภัณฑ์เชิงสร้างสรรค์จากภูมิปัญญาในการใช้ทรัพยากรในพื้นที่ชุมชน กลุ่มปลาตะเพียนโบราณ ตำบลภูเขาทอง อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เพื่อศึกษากระบวนการพัฒนาผลิตภัณฑ์ปลาตะเพียนโบราณของตำบลภูเขาทอง อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และเพื่อนำเสนอรูปแบบการออกแบบ และพัฒนาผลิตภัณฑ์ปลาตะเพียนโบราณของตำบล

ภูเขาทอง อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา บนฐานภูมิปัญญาสู่การพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก และการสนทนากลุ่มเฉพาะ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก ได้แก่ ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้นำศาสนา ผู้นำชุมชน ประชาชนชาวบ้าน วิทยากร ผู้ฝึกสอน และสมาชิกกลุ่มปลาตะเพียนโบราณของตำบลภูเขาทอง อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก และการสนทนากลุ่มเฉพาะ มาสรุปวิเคราะห์ สังเคราะห์ และอธิบายเชิงพรรณนา

3.1 ขอบเขตด้านพื้นที่

ได้แก่ กลุ่มปลาตะเพียนโบราณของตำบลภูเขาทอง อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

3.2 ขอบเขตด้านประชากรเป้าหมาย จำนวน 50 คน

การศึกษารุ่นนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เป็นจริง โดยเป้าหมายผู้ให้ข้อมูลในการสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่มเฉพาะ จำนวนทั้งหมด 50 คน ดังนี้

1) สัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ได้แก่ ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้นำศาสนา ผู้นำชุมชน ประชาชนชาวบ้าน ในพื้นที่ตำบลภูเขาทอง อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน 10 คน

2) สนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ได้แก่ วิทยากร ผู้ฝึกสอน และสมาชิกกลุ่มปลาตะเพียนโบราณของตำบลภูเขาทอง อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน 40 คน

สรุปผลการวิจัย

1. บริบทพื้นที่ ผลลัพธ์เชิงสร้างสรรค์จากภูมิปัญญาในการใช้ทรัพยากรในพื้นที่ชุมชน กลุ่มปลาตะเพียนโบราณ ตำบลภูเขาทอง อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

จากการที่ผู้วิจัยได้เข้าศึกษาบริบทพื้นที่จึงพอสรุปได้ว่า พื้นที่ตำบลภูเขาทอง แต่เดิมเรียกทุ่งภูเขาทอง ปัจจุบันตั้งอยู่บริเวณตำบลภูเขาทอง อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ทุ่งภูเขาทองเป็นแหล่งโบราณคดี และแหล่งประวัติศาสตร์ที่สำคัญอีกแห่งหนึ่งในสมัยอยุธยา สภาพปัจจุบันเป็นทุ่งนา และเลี้ยงสัตว์ "ทุ่งภูเขาทอง" คือพื้นที่นอกกำแพงเมืองพระนครศรีอยุธยา ทางด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือ วัดภูเขาทอง ซึ่งมีเจดีย์ประธานขนาดใหญ่ตั้งโดดเด่น และยังพบว่าตำบลภูเขาทอง ยังมีการสานปลาตะเพียนโบราณเป็นอาชีพเก่าแก่ที่ทำสืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษนานกว่า 100 ปี สันนิษฐานว่า ชาวไทยมุสลิมซึ่งล่องเรือขายเครื่องเทศอยู่ตามแม่น้ำเจ้าพระยาและอาศัยอยู่ในเรือเป็นผู้ประดิษฐ์ปลาตะเพียนสานด้วยใบลานขึ้นเป็นครั้งแรก และปัจจุบันได้มีการรวมกลุ่มจักสานปลาตะเพียนโบราณ ชุมชนตำบลภูเขาทอง ซึ่งได้มีการพัฒนาการจักสานปลาตะเพียนโบราณให้เข้ากับยุคสมัยทั้งเทคโนโลยีการทำ การใช้ทรัพยากร เศรษฐกิจ การจัดการ และสังคม เพื่อให้รักษา และสืบทอดภูมิปัญญาที่เป็นเอกลักษณ์ของคนในชุมชน ตลอดจนเป็น

มรดกตกทอดไปยังรุ่นลูกรุ่นหลานใน ตำบลภูเขาทองสืบไป และปัจจุบันผู้ผลิตปลาตะเพียนโบราณในชุมชนภูเขาทองได้มีการรวมกลุ่มเป็น “กลุ่มผู้ผลิตปลาตะเพียนโบราณชุมชนตำบลภูเขาทอง” ซึ่งได้ขึ้นทะเบียนเป็นวิสาหกิจชุมชน และกลุ่มก็ได้มีการดำเนินงานมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งสอดคล้องกับที่ได้ค้นคว้า และศึกษาแนวคิด ทฤษฎี เอกสาร และงานวิจัย คือ ตำบลภูเขาทอง แต่เดิมเรียกทุ่งภูเขาทอง ปัจจุบันตั้งอยู่บริเวณตำบลภูเขาทอง อำเภอ พระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ทุ่งภูเขาทองเป็นแหล่งโบราณคดีและแหล่งประวัติศาสตร์ที่สำคัญอีกแห่งหนึ่งในสมัยอยุธยา สภาพปัจจุบันเป็นทุ่งนาและเลี้ยงสัตว์ “ทุ่งภูเขาทอง” คือพื้นที่นอกกำแพงเมืองพระนครศรีอยุธยา ทางด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือวัดภูเขาทอง ซึ่งมีเจดีย์ประธานขนาดใหญ่ตั้งโดดเด่น อยู่กลางพื้นที่ คงจะเป็นที่มาของชื่อทุ่งแห่งนี้ ค่ายมหานาคคือแนวคูน้ำและคันดินล้อมรอบภูเขาทองซึ่งพระราชพงศาวดารกล่าวว่าขุดขึ้นในรัชกาลสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ ยังปรากฏร่องรอยคูน้ำชัดเจน ส่วนคันดินนั้นยังมีสภาพอยู่บ้างทางด้านทิศเหนือวัดภูเขาทองซึ่งตำบลภูเขาทองมีเนื้อที่ประมาณ 7.1 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 4,491 ไร่ ลักษณะภูมิประเทศของตำบลภูเขาทอง มีลักษณะเป็นที่ราบลุ่มมีแม่น้ำเจ้าพระยาไหลผ่านทางด้านทิศตะวันตกตลอดแนวเขตตำบลภูเขาทอง ซึ่งมีอาณาเขตติดต่อ ดังนี้

ทิศเหนือ ติดกับ ตำบลวัดตูม และ ตำบลบ้านใหม่ อำเภอพระนครศรีอยุธยา

ทิศใต้ ติดกับ ตำบลบ้านป้อม และ ตำบลท่าวาสุกรี อำเภอพระนครศรีอยุธยา

ทิศตะวันออก ติดกับ พระบรมราชานุสาวรีย์สมเด็จพระนเรศวรมหาราช ตำบลลุมพลี

และยังไปสอดคล้องกับ การสานปลาตะเพียนโบราณเป็นอาชีพเก่าแก่ที่ทำสืบต่อกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษนานกว่า 100 ปี สันนิษฐานว่า ชาวไทยมุสลิมซึ่งล่องเรือขายเครื่องเทศอยู่ตามแม่น้ำเจ้าพระยาและอาศัยอยู่ในเรือเป็นผู้ประดิษฐ์ปลาตะเพียนสานด้วยใบลานขึ้นเป็นครั้งแรก แรกบันดาลใจอาจจะมาจาก ความรู้สึกผูกพันอยู่กับท้องน้ำ สิ่งแวดล้อมรอบๆ ตัว และความคุ้นเคยกับรูปร่างหน้าตาของปลา ตะเพียนเป็นอย่างดี โดยใช้วัสดุจากท้องถิ่น เช่น ใบมะพร้าว ใบลาน ใบตาล ซึ่งถือได้ว่าเป็นงานหัตถศิลป์ฝีมือชาวมุสลิมในท้องที่ตำบลภูเขาทอง ที่อยู่คู่อยุธยามาเป็นเวลาร่วมร้อยปีจนถึงวันนี้ ก็ยังนับได้ว่า อยุธยาเป็นแหล่งผลิตปลาตะเพียนโบราณที่ใหญ่ที่สุดในประเทศ ด้วยความเชื่อที่ว่าปลาตะเพียนเป็นสัญลักษณ์ของความอุดมสมบูรณ์เป็นสัตว์น้ำที่รักสงบปราดเปรียวว่องไวและชอบว่ายน้ำตลอดเวลา คนไทยโบราณจึงนิยมนำใบลานแห้งมาสานขัดเป็นปลาตะเพียนจำลองขนาดต่างๆ ทั้งตัว ใหญ่ตัวเล็กแล้วผูกเป็นพวงๆ มีหลากหลายสีสัน ปัจจุบันก็มีการจักสานปลาตะเพียนเพื่อจำหน่ายมากขึ้น นอกจากนี้ยังมีการการพัฒนาสินค้าและผลิตภัณฑ์ที่มีอยู่เดิมให้มีรูปแบบที่หลากหลาย สวยงาม เพื่อตอบโจทย์ต่อความต้องการของผู้บริโภค และไปสอดคล้องกับข้อมูลที่ศึกษาในเอกสาร คือ กลุ่มจักสานปลาตะเพียนโบราณ ได้มีการประยุกต์ปลาตะเพียนสานจากใบลานนำมาตกแต่งด้วยผ้าไทยและคริสตัลสร้างความแปลกใหม่และรายได้ให้แก่ผู้ผลิต ด้วยเหตุผลที่ว่าความนิยมของผู้คนลดน้อยลงทั้งที่ปลาตะเพียนโบราณเป็นของเล่นเด็กไทยมาตั้งแต่โบราณ รวมถึงยังมีความหมายมงคล หมายถึง ความอุดมสมบูรณ์จุปลาตะเพียนในฤดูข้าวออกรวง บ้างก็มีความเชื่อทำให้เงินทองไหลมาเทมา บ้างก็ว่า หากบ้านไหนแขวนปลาตะเพียนไว้หน้าบ้าน จะทำให้บ้านนั้นมั่งมีศรีสุข ทำมาค้าขึ้น นอกจากนี้ ปลาตะเพียนยังมีนัยยะที่บ่งบอกถึงความขยันหมั่นเพียรอีกด้วย ด้วยความคิดที่ว่า ปลาตะเพียนโบราณสามารถต่อยอดได้อีกเพื่อความยั่งยืนในอนาคต จึงนำผ้าไทยมาตกแต่งลงบนตัวปลาแทนการใช้สีที่มีโอกาสหลุดร่อนได้ง่าย และคริสตัลมา

ประดับเป็นตาปลาตะเพียนในบริเวณลำตัว กลับทำให้ผู้คนให้ความสนใจ แม้ราคาจะสูงกว่าปลาตะเพียนสานแบบเดิมหลายเท่าตัว เมื่อสินค้าต้นแบบประสบความสำเร็จ เริ่มเป็นที่รู้จักของผู้คนและหน่วยงานภาครัฐสั่งเพื่อเป็นของขวัญ และของที่ระลึกสำหรับแขกบ้านแขกเมืองที่มาเยือนประเทศไทย ไม่ว่าจะเป็นโมบายปลาตะเพียน โมบายปลาตะเพียนนพเก้า พวงกุญแจปลาเงิน-ทอง ต่างหูปลาตะเพียน และที่ห้อยโทรศัพท์มือถือ เป็นต้น ซึ่งปลาตะเพียนสานมีองค์ประกอบของโมบายปลาตะเพียนสานครบถ้วน ทั้ง 6 ชิ้น คือ กระโจม, แม่ปลา, กระทงเกลื้อ, ปักเป้า, ใบโพธิ์ และลูกปลา โดยหางปลาต้องมีลักษณะคล้ายต้นสน 2 ต้น

2. กระบวนการพัฒนาผลิตภัณฑ์ปลาตะเพียนโบราณของตำบลภูเขาทอง อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ปลาตะเพียนโบราณสินค้าหัตถกรรมพื้นบ้านภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวมุสลิมตำบลภูเขาทอง ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา แต่เดิมนั้นเป็นการสานขึ้นรูปร่างคล้ายปลาตะเพียนไม่มีสีสันทดลวดลายใดๆ บนตัวปลาแต่อย่างใด ใช้สีธรรมชาติของใบลานสีขาวออกเหลือง ร้อยด้วยด้ายแขวนกับปลายไม้เรียวแหลมปักแขวนต้นกล้วย หนึ่งไม้แขวนปลาตะเพียนหนึ่งตัวยังไม่ได้ร้อยเป็นพวงชุดเหมือนในปัจจุบันนี้ จากคำบอกเล่าผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่ทำอาชีพสานปลาตะเพียนโบราณและมีร้านจำหน่ายผลิตภัณฑ์ปลาตะเพียนโบราณที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา กล่าวว่าในระยะเวลาต่อมาเริ่มมีการปรับปรุงสีสันทดลวดลายมากขึ้น โดยระบายสีปลาตะเพียนโบราณเป็นสีเดียวทั้งตัว ในตอนนั้นนิยมใช้สีสดสะดุดตา เช่น สีแดง สีเหลือง สีน้ำเงิน ซึ่งได้รับความนิยมจากประชาชนมากขึ้น ต่อมาเมื่อผลิตภัณฑ์ปลาตะเพียนโบราณเป็นที่นิยมของผู้บริโภคมากขึ้น จึงมีคนคิดรูปแบบลวดลายสีสันทดลวดลายปลาตะเพียนโบราณให้มีความสวยงามวิจิตรบรรจงมากขึ้นไปอีก ซึ่งบุคคลที่มีส่วนในการเปลี่ยนแปลงรูปแบบลวดลายสีสันทดลวดลายปลาตะเพียนโบราณในปัจจุบัน เป็นคนที่เกี่ยวข้องในคนมุสลิมชุมชนหัวแหลมและชาวมุสลิมตำบลภูเขาทองโดยตรง อาศัยความสามารถด้านศิลปะจึงมีทักษะด้านการออกแบบลวดลายสีสันทดลวดลายด้านจิตรกรรมปลาตะเพียนโบราณ ในระยะเวลาต่อมาจึงมีรูปแบบลวดลายสีสันทดลวดลายมากยิ่งขึ้นเช่นในปัจจุบัน ปลาตะเพียนโบราณนั้นนอกจากมีการพัฒนาปรับปรุงในเรื่องสีสันทดลวดลายที่วิจิตรบรรจงมากยิ่งขึ้น มีการนำสีที่แตกต่างกันมาระบายบนตัวปลาตะเพียนโบราณเพื่อสร้างเป็นงานศิลปะที่สวยงามเพิ่มมากขึ้นแล้ว ในปัจจุบันยังมีการปรับเปลี่ยนขนาดรูปร่างของผลิตภัณฑ์ปลาตะเพียนโบราณให้มีหลากหลายขนาดมากยิ่งขึ้นอีกด้วย การปรับเปลี่ยนขนาดรูปร่างทำให้เหมาะสมกับการเลือกซื้อของผู้บริโภคมากขึ้น จากการสังเกตนักท่องเที่ยวท่านหนึ่งที่เดินทางมาเที่ยวที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยากับครอบครัวด้วยรถยนต์ส่วนตัวพบว่า ปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ตัดสินใจซื้อปลาตะเพียนโบราณนั้นมาจากขนาดรูปร่างที่มีให้เลือกหลากหลายมากขึ้น รวมถึงเรื่องราคาที่พอเหมาะพอดีกับขนาดของผลิตภัณฑ์อีกด้วยซึ่งสอดคล้องกับคำบอกเล่าของเจ้าของร้านจำหน่ายปลาตะเพียนโบราณที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา กล่าวว่าขนาดของปลาตะเพียนโบราณที่มีหลายขนาดเป็นเหตุผลที่ผู้ซื้อส่วนใหญ่ใช้ตัดสินใจในการซื้อผลิตภัณฑ์ปลาตะเพียนโบราณ สำหรับปลาตะเพียนโบราณที่มีขนาดใหญ่ที่สุดเท่าที่เคยมีการทำกันมามีขนาดความยาวจากหัวจรดปลายหาง 3.19 เมตร และความกว้างจากครีบบนถึงครีบล่าง 2.59 เมตร จัดทำขึ้นเนื่องในโอกาสเฉลิมฉลองวันครบรอบหนึ่งชันษาของพระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าทีปังกรรัศมีโชติ จัดทำโดยเทศบาลนครพระนครศรีอยุธยา ร่วมกับมหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยาและหน่วยงานราชการอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง เป็นปลาตะเพียนโบราณที่มีขนาดใหญ่ที่สุดที่เคย

ปรากฏให้พบเห็นในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา แขวงบนเสาที่หน้าประตูมหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา ในปี พ.ศ. 2548 ในขณะที่ปลาคะเพียนโบราณ ขนาดเล็กที่สุดนั้น สามารถนำไปแขวนในขวดปากกว้างได้สำหรับใช้ป็นสิ่งตกแต่งห้องทำงานห้องนั่งเล่นหรือประดับในห้องนอน ได้การปรับเปลี่ยนรูปแบบและขนาดรูปร่างของผลิตภัณฑ์ปลาคะเพียนโบราณมาจากปัจจัยทางด้านผู้บริโภคเป็นส่วนใหญ่ การตอบสนองต่อความต้องการของผู้บริโภคในปัจจุบันทำให้ผู้ที่ทำอาชีพปลาคะเพียนโบราณในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาต้องปรับเปลี่ยนรูปลักษณ์และขนาดของปลาคะเพียนโบราณตามไปด้วยรูปลักษณ์ของปลาคะเพียนโบราณในปัจจุบันถึงแม้ว่าส่วนใหญ่จะยังคงรูปร่างแบบเดิมเอาไว้แต่ก็มีการปรับเปลี่ยนรูปลักษณ์เปลี่ยนไปบ้าง เพื่อตอบสนองความต้องการของผู้ซื้อ เช่นในปัจจุบันพบว่า มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบของหางปลาคะเพียนโบราณซึ่งแต่เดิมเคยใช้รูปแบบเป็นรูปแฉกสองด้านขึ้นบนหนึ่งแฉกและลงล่างอีกหนึ่งแฉกเหมือนที่พบเห็นกันทั่วไป แต่ที่มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบใหม่นั้นทำให้หางปลาคะเพียนโบราณคล้ายกับหางของปลากัดไทยมากยิ่งขึ้น คือทำเป็นรีๆ แล้วห้อยลงด้านล่างเพียงอย่างเดียวเหมือนกับหางปลากัดตามธรรมชาติที่พบเห็นโดยทั่วไปนั่นเอง

3. รูปแบบการออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์ปลาคะเพียนโบราณของ ตำบลภูเขาทอง อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา บนฐานภูมิปัญญาสู่การพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน

การออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์ปลาคะเพียนโบราณนั้น สิ่งแรกที่ต้องคำนึงถึง คือการตั้งคำถามให้กับปลาคะเพียนโบราณว่าควรจะมีทิศทางในการออกแบบและพัฒนาให้เป็นไปอย่างไร เนื่องจากในปัจจุบันค่านิยมและวัฒนธรรมมีการเปลี่ยนแปลงไปอยู่เสมอ ปลาคะเพียนโบราณได้มีบทบาทเปลี่ยนไปจากเดิมซึ่งแต่ก่อนถูกใช้งานเป็นโมบายในการใช้คล้องเด็กนอน แต่ปัจจุบันกลายเป็นเครื่องตกแต่งบ้าน ตกแต่งสถานที่ร้านอาหาร เป็นต้น ถึงแม้จะมีการปรับเปลี่ยนและเปลี่ยนแปลงวัสดุที่ใช้สานปลาคะเพียน ให้มีการใช้งานในลักษณะอื่นๆ เช่น พวงกุญแจ เข็มกลัด เป็นต้น แต่ก็ยังไม่ได้แสดงถึงความมั่นคงในการที่จะช่วยพัฒนาชุมชนให้มีรายได้อย่างยั่งยืน ดังนั้น จึงต้องมีการศึกษาข้อมูลเพิ่มเติมเพื่อพัฒนารูปแบบปลาคะเพียนโบราณให้มีความหลากหลายในการใช้งาน โดยการรวมกลุ่มผู้ผลิตปลาคะเพียนโบราณ ปรึกษาหารือเพื่อวางแผนศึกษาข้อมูลจากแหล่งเรียนรู้ต่างๆ ที่มีลักษณะผลิตภัณฑ์ที่คล้ายคลึงกัน แล้วนำมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันในกลุ่มชุมชนนำไปสู่การออกแบบผลิตภัณฑ์ปลาคะเพียนโบราณในรูปแบบใหม่ ลองผิดลองถูกจนเกิดตกผลึกความรู้ แล้วจึงนำไปสู่ผลิตภัณฑ์ปลาคะเพียนโบราณที่มีความน่าสนใจและหลากหลายมากยิ่งขึ้น ยกตัวอย่างเช่น โคมไฟปลาคะเพียนโบราณ เครื่องหอมปลาคะเพียนโบราณ ของชำร่วยปลาคะเพียนโบราณ เป็นต้น ซึ่งผลิตภัณฑ์ในลักษณะดังกล่าว ได้ทดลองผลิตออกมาบ้างแล้ว และยังต้องมีการปรับปรุงให้มีความสะดวกในการใช้งานและความคงทนให้มากขึ้น ซึ่งจากการทดลองทำและแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันในระหว่างกลุ่มผู้ผลิตปลาคะเพียนโบราณและการออกไปศึกษาดูงานจากแหล่งเรียนรู้อื่นๆ ที่การทำผลิตภัณฑ์จักสานที่คล้ายคลึงกัน นำไปสู่การถ่ายทอดความรู้ซึ่งกันและกันในกลุ่ม เพื่อให้มีการพัฒนาต่อยอดความรู้ต่อไปอีก ทั้งนี้ยังได้มีการถ่ายทอดสู่เยาวชน โดยเริ่มต้นจากในครอบครัวของผู้ผลิตปลาคะเพียนโบราณก่อน และจึงขยายออกไปสู่กลุ่มเพื่อน กลุ่มผู้ขายรายได้หรือตกงานให้มีงานทำ ถือว่าเป็นการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นไม่ให้ขาดหายไปหรือสูญหายไปในช่วงอายุรุ่นต่อรุ่น

อภิปรายผลการวิจัย

1. บริบทพื้นที่ ผลิตภัณฑ์เชิงสร้างสรรค์จากภูมิปัญญาในการใช้ทรัพยากรในพื้นที่ชุมชน กลุ่มปลาตะเพียนโบราณ ตำบลภูเขาทอง อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ปลาตะเพียนโบราณเป็นงานประดิษฐ์ที่เกิดจากภูมิปัญญาของคนไทย เดิมมักใช้โบราณมาทำเป็นเส้นผ่านยาวๆบางๆมาตากแดด 2-3 นาทีแล้วมาสานเป็นรูปปลาตะเพียน เนื่องจากโบราณมีโครงสร้างที่แข็งแรงแล้วนำมาแขวนบนเปล หรืออุ้งนอนของลูกหลาน และแขวนบนเรือเพื่อตกแต่ง หรือเป็นความเชื่อเรื่องโชคลาภ ปัจจุบันปลาตะเพียนโบราณได้มีการทำปลาตะเพียนโบราณที่หลากหลาย และพัฒนารูปแบบให้มีสีสันที่สวยงามมากขึ้น พัฒนาเป็นสินค้า OTOP ของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งเป็นการสร้างรายได้ให้ชาวบ้าน และยังเป็น การอนุรักษ์ภูมิปัญญาของคนไทยไว้ นอกจากนี้บางคนยังใช้รับเงินทำอีกด้วยและมีการคิดการฉลุโบราณ ขึ้นมาอีกเพื่อเพิ่มคุณค่าและลดตายต่างๆ ลงไป ไม่เพียงแต่เท่านั้น ปลาตะเพียนโบราณเพิ่มคุณค่าให้กับงาน หัตถกรรมด้วยการทำหน้าที่เป็นของชำร่วย ของขวัญที่ระลึกอีกด้วย นอกจากนี้ใช้เป็นเครื่องเรือนเครื่องประดับ แล้ว ปลาตะเพียนยังได้รับการยอมรับว่ามีความเหมาะสมที่จะใช้เป็นของขวัญ ของที่ระลึกในงานเทศกาลหรือวาระสำคัญต่าง ๆ กระบวนการนี้เกิดขึ้นเมื่อปลาตะเพียนโบราณได้รับความนิยมมากขึ้น ทั้งจากการนำไปใช้ประโยชน์เป็นเครื่องแขวนบนเปลเด็ก และนำไปประดับอาคาร บ้านเรือน ทำให้ปลาตะเพียนโบราณมีปรากฏให้เห็นเป็นจำนวนมากในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นที่ดึงดูดติดตามคนทั่วไป ถึงแม้ว่าปลาตะเพียนจะถูกส่งไปขายในท้องถิ่นอื่นก็ตาม แต่ผู้สนใจซื้อก็มักจะได้รับการบอกกล่าวจากผู้ขายว่า เป็นของที่ผลิตขึ้นจากฝีมือของชาวพระนครศรีอยุธยา ดังนั้นจึงทำให้ปลาตะเพียนโบราณมีบทบาทหน้าที่เป็นวัตถุทางวัฒนธรรม ประเภทศิลปหัตถกรรมเครื่องจักสานที่มีเอกลักษณ์โดดเด่น และกลายเป็นสัญลักษณ์ของจังหวัดนี้ ผู้ที่มาเยือนจึงมักจะซื้อไปเป็นของฝาก ของที่ระลึกจากจังหวัดนี้ และด้วยเหตุนี้เอง จึงนำไปสู่การพัฒนาสินค้าและผลิตภัณฑ์ที่มีอยู่เดิมให้มีรูปแบบที่หลากหลาย สวยงาม เพื่อตอบโจทย์ต่อความต้องการของผู้บริโภคซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ บุญส่ง เรศสันเทียะ ได้วิจัยเรื่อง “ปลาตะเพียนโบราณ : ศิลปะและภูมิปัญญาชาวบ้านในจังหวัดพระนครศรีอยุธยากับความอยู่รอดในระบบการตลาดแบบเสรี” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพโดยใช้กระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วม ผลการวิจัยพบว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นเครื่องบ่งชี้ที่แสดงให้เห็นถึงคุณค่าของชุมชนในท้องถิ่นที่สำคัญถูกส่งต่อสืบสานกันมายาวนานจนเป็นวัฒนธรรมประจำในแต่ละท้องถิ่นเป็นมรดกตกทอดจากคนรุ่นปู่ ยายายมาสู่รุ่นลูกหลานในปัจจุบัน ภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้นมีหลากหลายประเภทซึ่งเกิดจากการเรียนรู้สั่งสมของบรรพบุรุษตั้งแต่ครั้งอดีตถ่ายทอดมาสู่ปัจจุบัน ภูมิปัญญามีทั้งที่เป็นคำสอนที่ดั่งามในการประพฤติปฏิบัติทั้งที่เป็นการประกอบสัมมาอาชีพ ทั้งที่เป็นอาหารการกินที่อยู่อาศัยเครื่องใช้ไม้สอยในการดำรงชีวิตประจำวัน ภูมิปัญญาด้านการรักษาพยาบาลศิลปะบันเทิงการแสดงทั้งหลายรวมถึงสิ่งของที่ใช้ในการประดับประดาบ้านเรือนให้สวยงาม ในแต่ละท้องถิ่นจะมีสิ่งที่แสดงถึงภูมิปัญญาที่เป็นลักษณะเฉพาะของตนเองแตกต่างกันไป ภูมิปัญญาบางสิ่งบางอย่างอาจมีให้พบเห็นได้ทั่วไปในหลายพื้นที่แต่ภูมิปัญญาบางอย่างจะมีให้เห็นได้เฉพาะเฉพาะในบางพื้นที่เท่านั้นบางทีการสูญหายไปของภูมิปัญญาท้องถิ่นในหลายสิ่งหลายอย่างในหลายพื้นที่ อาจเป็นสัญญาณชี้ให้เห็นว่าผู้คนในสังคมได้ตระหนักถึงผลกระทบที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงทาง

เศรษฐกิจสังคมและการเมืองอันส่งผลกระทบอย่างรุนแรงต่อการดำรงอยู่ของภูมิปัญญาท้องถิ่นอันเป็นวัฒนธรรมชุมชนที่สำคัญต่อวิถีการดำรงชีวิตประจำวันของผู้คนในสังคมไทยได้เช่นเดียวกัน

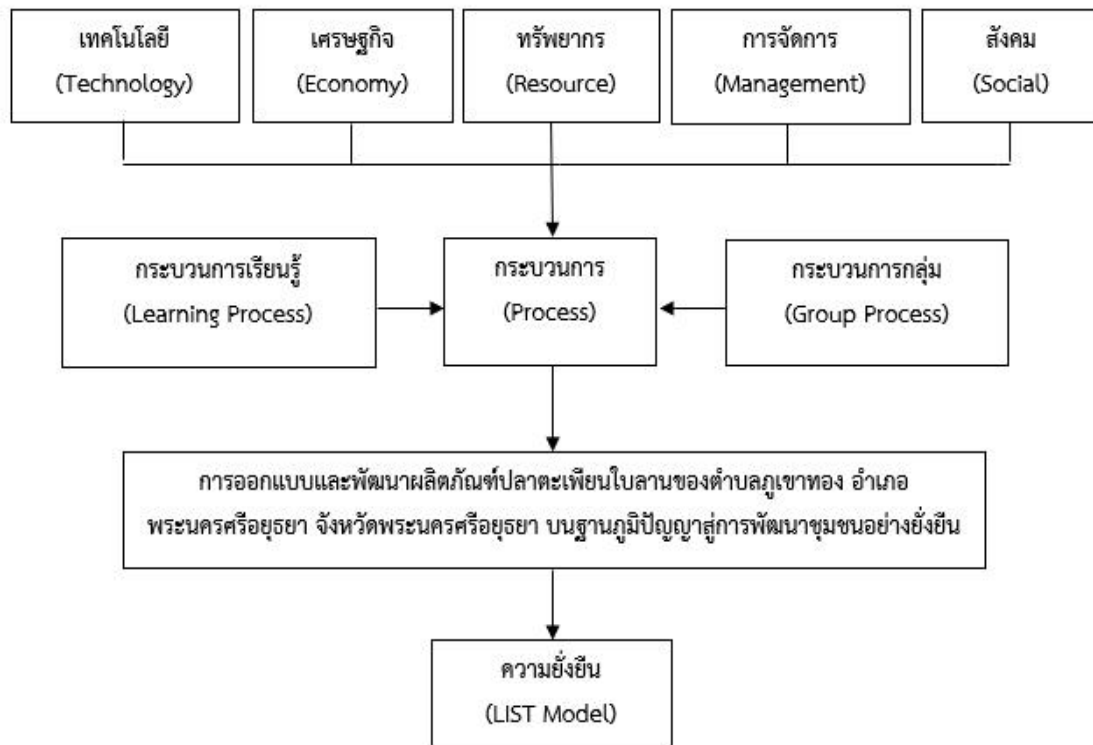
2.กระบวนการพัฒนาผลิตภัณฑ์ปลาตะเพียนใบลานของตำบลภูเขาทอง อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ปลาตะเพียนใบลานของชุมชนตำบลภูเขาทอง อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ได้มีกระบวนการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง เริ่มตั้งแต่การแสวงหาวัสดุที่สามารถทดแทนใบลาน และมีความคงทนกว่า โดยอาศัยการรวมกลุ่มผู้ผลิตปลาตะเพียนใบลานในชุมชนแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ปรับเปลี่ยนให้เข้ากับยุคสมัยที่เปลี่ยนไปและความต้องการของตลาดหรือผู้ซื้อ ทั้งวัสดุ รูปลักษณ์ และการใช้งาน ซึ่งทำให้ปลาตะเพียนใบลานยังคงเป็นผลิตภัณฑ์ที่ได้รับความนิยมอย่างสม่ำเสมอ อีกทั้งในปัจจุบันได้มีการนำปลาตะเพียนใบลานไปประยุกต์ร่วมเป็นส่วนประกอบของสินค้า เครื่องใช้ เครื่องตกแต่งบ้านมากมายหลายอย่าง ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของอัจฉรา มลิวงศ์ และขจรศักดิ์ วงศ์วิราช (ผศ.ดร.จินตพนธ์ ชมเกตุ, 2560) ได้วิจัยเรื่อง “การพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรสู่มาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชนของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนนวดแผนไทยบ้านแม่ทะ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพโดยใช้กระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วม ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มวิสาหกิจชุมชนนวดแผนไทยบ้านแม่ทะ มีความร่วมมือร่วมใจในการดำเนินงาน มีความเสียสละเพื่อประโยชน์ส่วนรวม รวมทั้งมีความมุ่งมั่นตั้งใจในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ ภายใต้การสร้างการเรียนรู้แนวทางการนำผลิตภัณฑ์ชุมชนเข้าสู่การรับรองมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน ส่วนแนวทางในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ พบว่า ต้องให้สมาชิกกลุ่มมีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ เพื่อเข้าสู่การรับรองมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน โดยได้รับคำแนะนำจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง คือ สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดลำปาง และให้เป็นหน่วยงานหนุนเสริม ผลักดันและสร้างองค์ความรู้ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ ดังนั้น แนวทางในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ฯ คือ การสร้างองค์ความรู้ให้แก่สมาชิกและให้สมาชิกในกลุ่มเลือกผลิตภัณฑ์ที่มีความเหมาะสมที่สุดเพื่อพัฒนาไปสู่มาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน โดยมีสำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดลำปางเป็นหน่วยหนุนเสริม

องค์ความรู้วิจัย

จากการศึกษาวิจัย เรื่อง “การออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์ปลาตะเพียนใบลานของตำบลภูเขาทอง อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา บนฐานภูมิปัญญาสู่การพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน” จึงทำให้ผู้วิจัยได้ค้นพบองค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัย ดังนี้

แผนภาพองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

จากแผนภาพนั้น สามารถอธิบายได้ว่า การออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์ปลาตะเพียนใบลานของตำบลภูเขาทอง อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา บนฐานภูมิปัญญาสู่การพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน นั้น อาศัยพื้นฐานของบริบทของพื้นที่ ซึ่งเป็นชุมชนผู้ผลิตปลาตะเพียนใบลานดั้งเดิมของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา และยังคงมีการดำเนินการผลิตปลาตะเพียนใบลานอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งยังมีการรวมกลุ่มผู้ประกอบการ เพื่อพัฒนาและยกระดับผลิตภัณฑ์ปลาตะเพียนใบลานให้ขึ้นสู่ตลาดระดับประเทศ ตั้งแต่การคัดสรรวัสดุจากแหล่งที่มาที่มีคุณภาพ ผสมผสานกับวัสดุสมัยใหม่ที่เหลือใช้ เพื่อให้เกิดความคงทนมากยิ่งขึ้น อีกทั้งยังนำเอาคำแนะนำที่เป็นความต้องการของผู้บริโภคมาปรับเปลี่ยนและปรับปรุงให้เกิดความสวยงามและน่าสนใจจนทำให้สามารถประยุกต์ใช้กับอุปกรณ์ตกแต่งอื่นๆ อีกทั้งยังเพิ่มมูลค่าให้กับปลาตะเพียนใบลานยิ่งขึ้นไปอีก

การออกแบบปลาตะเพียนการ์ตูน

ด้านหน้า

ด้านหลัง

การออกแบบบรรจุภัณฑ์ปลาการ์ตูนใบลาน

การออกแบบบรรจุภัณฑ์ปลาตะเพียนพวงกุญแจคอมพิวเตอร์

การออกแบบปลาตะเพียนกลืนโรมา

การออกแบบบรรจุภัณฑ์ปลาตะเพียนกลืนโรมา

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

1. องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้นำชุมชน ควรส่งเสริมกิจกรรมการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่น
2. องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้นำชุมชน ควรส่งเสริมการอนุรักษ์และปลูกจิตสำนึกในการรักษาภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างจริงจัง

3. องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้นำชุมชน ควรพัฒนาชุมชนเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ทางด้าน ศิลปะวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ของท้องถิ่น

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาเรื่องปัญหาและอุปสรรคในการออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์ปลาตะเพียนโบราณ จากภูมิปัญญาสู่การพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน
2. ควรศึกษาเรื่องการออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์ปลาตะเพียนโบราณจากภูมิปัญญาสู่การพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน เฉพาะเจาะจงพื้นที่การวิจัยอื่นๆ เพื่อพัฒนารูปแบบของพื้นที่อื่นๆ ให้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น
3. ควรศึกษาเรื่องการออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์ปลาตะเพียนโบราณจากภูมิปัญญาสู่การพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน หลังจากนำผลการวิจัยฉบับนี้ไปทดลองใช้ เพื่อปรับปรุงและพัฒนาให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นต่อไป

บรรณานุกรม

ผศ.ดร.จิตพนธ์ ชุมเกต, “การพัฒนาผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการจัดการชุมชนอย่างยั่งยืนของชุมชนไทยมุสลิม อำเภอชะอำ จังหวัดเพชรบุรี”, รายงานการวิจัย, (คณะวิทยาการจัดการ: มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2560), หน้า 8

สำนักงานเลขาธิการอาเซียนแห่งชาติ, **ประชาคมอาเซียน AEC**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา:

<https://asean2019.go.th/th/abouts/asean-economic-community/> [1 กุมภาพันธ์ 2565].

สำนักงานส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น, **ลักษณะที่ตั้ง**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: [http://www.](http://www.ayutthayalocal.go.th/content/cate/6)

[ayutthayalocal.go.th/content/cate/6](http://www.ayutthayalocal.go.th/content/cate/6) [9 เมษายน 2565]

องค์การบริหารส่วนตำบลภูเขาทอง, **ข้อมูลทั่วไป**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: [http://phukaothong.](http://phukaothong.go.th/public/history/data/index/menu/22)

[go.th/public/history/data/index/menu/22](http://phukaothong.go.th/public/history/data/index/menu/22) [30 กรกฎาคม 2564].